

Прес-реліз

МІГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ВІЗ В ГРЕЦІЮ І ЧЕХІЮ НА ДОНЕЧЧИНІ

В рамках реалізації проекту по визначенню міграційного потенціалу України та моніторингу візової практики країн ЄС, підтриманого міжнародним фондом «Відродження», Донецький Інститут соціальних досліджень і політичного аналізу провів 6 жовтня круглий стіл «Міграційний потенціал України в контексті візової політики країн Шенгену». На круглому столі було презентовано результати всеукраїнського дослідження міграційних настроїв населення в Україні та результати 5-ї хвили моніторингу практики надання віз громадянам України консульствами Чехії і Греції в Донецькій області.

Дослідження міграційного потенціалу України ДІСДПА здійснив в партнерстві з аналітичними центрами з Києва, Одеси, Харкова, Сімферополя, Львова, Луцька, Ужгорода, Черкас та Сум [1]. Основна мета його - зробити прогноз граничних значень міграційного потенціалу України в країни Шенгена у разі відміни візового режиму при короткострокових поїздках.

З'ясовано, що:

- Активність позиції людини у ставленні до життєвих проблем, упевненість в наявності можливостей змінити ситуацію і здатність спланувати ці зміни самі по собі украй важливі для розуміння реальних чинників міграції та її потенційного об'єму. Тому найважливішою детермінантою міграційного потенціалу є оцінка існуючої соціально-економічної ситуації в місці проживання і перспективи її зміни в майбутньому – як з погляду конкретних чинників, що впливають на сприйняття, так і з позицій можливих шляхів і способів її зміни.
- Оцінка людьми наявної ситуації та змін за останній рік виступає фактором сприяння міграційних настроїв. Негативна оцінка змін за рік значно розповсюдженіша за оцінки позитивні (36% проти 25%), але не є абсолютно переважаючою (37% вважають, що вона не змінилась).
- Помітні залежності оцінок від регіону проживання та віку опитаних. Найбільш негативістська оцінка змін за рік в Центральній Україні (44%), більш поміркована – на Заході (24%). На сході і півдні України 38% відзначили погіршення ситуації, 22%- покращення, 40% - залишилась без змін. Про погіршення ситуації в рідному місті чи селі заявили серед молоді 25%, серед респондентів пенсійного віку (понад 60 років) - майже кожен другий (48%)
- Оцінки перспектив дещо кращі оцінок змін за останній рік. Розподіл оптимістів і песимістів майже симетричний – по третині (33% та 32%). Майже стільки ж думають, що ситуація і надалі залишиться майже такою, як і нині. Песимістів найбільше серед тих, хто і поточну ситуацію оцінює в чорних барвах. Оцінка перспектив у регіональному вимірі має особливості. У відповідях жителів Південно-Східного та Центрального регіону виявляється тривожна тенденція: серед тих, хто поточну ситуацію оцінює як таку, що «загалом покращилась», значний відсоток становлять ті, хто очікує погіршення в майбутньому (16% і 17% відп.). Менше очікувань і більше розчарувань серед населення саме на сході та півдні країни.
- Більшості співвітчизників оптимістами бути заважають такі проблеми, як матеріальне положення і стан здоров'я. Їх відзначили, як ті проблеми, що найбільше зараз турбують, відповідно 59% і 53%. Недалеко від них по актуальності пішли комунально-побутові проблеми (31%) і стурбованість майбутнім дітей і внуків (24%). Немало людей стурбовані також політичними та економічними

проблемами в суспільстві (16%) та тривожаться за особисту безпеку й безпеку родини (14%). Природно, що картина ключових проблем розрізняється, деколи кардинально, залежно від віку і рівня забезпеченості, а по деяких проблемах – і від регіону.

- Приципово важливим для наявності чи відсутності міграційних настроїв є **стратегії і способи реакції на ситуацію**. Ми умовно виділили кілька типів респондентів, відповідно до їх рівня «проактивності»: крайні точки зору представляють «пасивні песимісти» і «активні оптимісти». Розподілені вони приблизно порівну – з невеликою перевагою у бік песимістів. Групи по цих типах виділяються достатньо чітко, і цілком можна виділити стійкі їх характеристики, у тому числі і по моделях міграційної поведінки.
- Не дивлячись на значну питому вагу «песимістів», питання про те, що можна зробити в обставинах, що склалися, багатьох респондентів ставить у безвихідь. Так, 41% вказали, що «такі люди як я нічого не можуть зробити». Тим часом, **проактивні стратегії – зміна роботи, способу життя, переїзд або еміграція – в цілому позначили не більше чверті опитаних**. Конкретно переїзд в інше місто або країну позначили 9%, з яких 7% вказали на тимчасові заробітки або еміграцію як стратегію зміни ситуації.
- Цей феномен пасивності в цілому універсальний. Жителі західних областей порівняно більш орієнтовані на активні стратегії вирішення життєвих проблем, але і в цьому випадку активність має все ж таки більше декларативний, ніж діяльний характер (акцент на опосередкованих методах впливу на ситуацію, на зразок політичної активності).
- При цьому до тимчасового або постійного працевлаштування за кордоном як до способу вирішення матеріальних проблем більшість опитаних відносяться нейтрально-позитивно, хоча, як вище наголошувалося, самі не готові використовувати цю стратегію. **Дві третини опитаних не мають планів виїзду зараз, і маловірогідно, що матимуть в осяжному майбутньому. Питома вага тих, хто як мінімум не унеможливорює розгляд такого варіанту в майбутньому, складає 31%. А чіткі, конкретні плани щодо виїзду є тільки у 5% опитаних.**
- Серед тих, хто не унеможливорює виїзду за рубіж на тимчасове або постійне працевлаштування, кожен четвертий не зміг дати відповідь щодо країни виїзду, якій би віддавалася перевага. Серед названих же країн на першому місці – країни Європи (разом – більше 40%), на другому місці – Росія (її назвали 19% тих, хто дав змістовну відповідь на дане питання). По частоті згадки на третьому місці – США з Канадою (14%).
- Родичі, на чий досвід можна було б орієнтуватися при плануванні виїзду за рубіж, є у більшості респондентів (54%). При цьому в явній більшості ці родичі були або знаходяться зараз в країнах Європи.
- З'ясувалось, скільки співвітчизників мають закордонний паспорт. Згідно з отриманими даними, такий паспорт мають 32% українців (більше всього власників закордонного паспорта в західних областях – 40%, менше всього в східних – 28%).
- За кордон за останні п'ять років виїжджав кожен четвертий опитаний (25%) українець, а найбільш мобільними виявилися жителі західних областей. З тих, хто виїжджав за межі України, 69% виїжджали в країни, що вимагають отримання візи. Візу в переважній більшості випадків отримували в консульствах. З тих, хто виїжджав в країни, що вимагають оформлення візи, більшість (68%) вказали країни Шенгенської зони. **Таким чином, у всьому масиві опитаних частка тих, хто має реальний досвід виїзду в країни Шенгена, складає 12%.**
- Туризм і активний відпочинок є в абсолютній більшості випадків основною метою виїзду українців в країни з візовим режимом. З бажанням подивитися світ і себе показати виїжджали у вказані країни 55% опитаних з тих, хто мав досвід такого виїзду. З діловими завданнями виїжджали 22% відповідно, з наміром тимчасового працевлаштування – 15%. Примітно, що з метою тимчасового працевлаштування за кордон порівняно частіше за останніх виїжджали жителі Західного регіону, тоді як жителі Південно-східного – з метою туризму і відпочинку.
- Абсолютна більшість українців не мають скільки-небудь серйозних намірів щодо виїзду в європейські країни Шенгенської зони. Про те, що «ніколи про це не думали», повідомили 58% опитаних, а «дуже зрідка» про це думають 10%. Таким чином, з погляду усвідомлених намірів потенційним мігрантом є кожен третій українець, причому регулярно («часто» або «постійно») такі плани обдумують тільки 11%.

- Найбільший відсоток потенційних гостей країн Шенгена спостерігається в західних областях (38%), найменший – в центральних (25%). Жителі центральних областей більшою мірою орієнтовані на Росію як країну потенційної трудової міграції.
- Більше всього українців привертають Німеччина і Італія, практично на одному рівні (22% і 21% серед тих, хто обдумує плани виїзду), Франція трохи рідше називалася (17%). А серед центральноєвропейських країн найбільш популярні для українців Чехія і Польща (13% і 12% відповідно).
- У відповідях на питання про причини орієнтації саме на ці країни українці найчастіше робили акцент на непрагматичних критеріях: симпатії до самої країни і її культури. Найяскравіше це виявилось у відношенні до таких країн як Франція, Італія і Чехія, а у разі жителів Західного регіону – до Угорщини. Прагматичніше відношення до Німеччини і Польщі. Перша в значній мірі сприймається як країна зразкових соціальних стандартів і (у дещо меншій мірі) – як місце вдалого працевлаштування. Ще один істотний чинник вибору конкретної країни – наявність родичів і близьких знайомих в країнах, що відзначаються. Цей чинник найчастіше згадувався жителями західних областей відносно Польщі, Угорщини і Чехії.
- Кожен другий з охочих поїхати в країни Шенгена не володіє в задовільній мірі жодною з європейських мов. Ті ж, хто повідомив про задовільний рівень володіння однією з мов, найчастіше називали англійську мову – 24% володіють нею на мінімально достатньому рівні, 10% – на високому рівні. Істотна частка і тих, хто назвав німецьку (8%) і польську (4%) мови.
- Зараз українців в темі можливої міграції більше всього хвилюють питання наявності спорідненої підтримки в країнах в'їзду і ті чинники, які фахівці називають чинниками «виштовхування», - внутрішні проблеми, що змушують шукати місце під сонцем в інших країнах. Судячи з відповідей, українці в масі своїй прагматично настроєні, вважаючи міграцію співвітчизників крайнім заходом, неприємним, але необхідним. Варіант «панічного ісходу» неприйнятний для абсолютної більшості. Щодо чинників тяжіння, українці настроєні нейтрально-позитивно: побоювань переслідувань на релігійному, культурному або іншому ґрунті більшість не проявила, і ця ж більшість вірить в можливість влаштуватися за кордоном.
- Основною **стримуючою обставиною** для виїзду за кордон більшості є відсутність достатніх матеріальних засобів. Майже половина опитаних назвали її як істотну перешкоду для виїзду. А ключовими **мотивами** міграції, на думку більшості, на даний момент є бажання підвищити рівень доходів і соціально-економічні чинники, причому рівень доходів визнається абсолютною більшістю опитаних як ключовий мотив. Істотне значення для українців також має прагнення потрапити в країну із стабільнішою політико-правовою обстановкою і високими соціальними стандартами.
- У разі відміни візового режиму для короткострокових поїздок такою можливістю готові негайно скористатися тільки 15% респондентів, більшість же просто «візьмуть до уваги» нові умови і скористаються ними при необхідності.

По візовому моніторингу на основі опитування 120 заявників на візу в генеральних консульствах Чехії і Греції в Донецькій області оцінювалась практика надання віз українським громадянам. Аналіз ефективності виконання Угоди про спрощення візового режиму між Україною та ЄС в 2011 році щодо всіх складових візової процедури привів до наступних висновків.

- Результативність отримання віз в цьому році помітно краща в порівнянні з даними такого ж моніторингу в 2010 р. Позитивну відповідь на клопотання про надання візи отримали 92% опитаних заявників чеського консульства (86% в 2010) та 57% в консульстві Греції (45% в 2010). Специфікою роботи консульства Греції в Маріуполі залишається дуже велика кількість відмов.
- Роз'яснення щодо можливості апеляції на відмову отримують не всі, але абсолютна більшість. Готові її подавати були 5 осіб з 8 тих, хто отримав відмову чехів, та всього 4 з 26 «відмовників» греків. Основні мотиви пасивності щодо відстоювання своїх прав серед заявників на грецьку візу – зневіра у можливість позитивного вирішення питання.
- Дуже мало отримують українські громадяни довгострокових віз категорії D та мультівіз на кілька в'їздів.
- Клопотання українських заявників по термінах дії віз стали значно сміливішими порівняно з попередніми роками. Основне зростання в сегменті терміну 90 днів і до року. Позитивними є також

зміни щодо фактично отриманих термінів дії віз. В чеському консульстві віз терміном дії 90-365 днів дали 42% (32% в 2010), в грецькому – 29% (17% в 2010).

- Щодо термінів перебування показники серед отримавших візи скромніші. Біля 50% всіх наданих віз в грецькому консульстві – це візи терміном на 30-49 днів. Заявники чеського консульства отримали візи з більш рівномірним розподілом по терміну перебування, як від 10-20 днів, так і на 90-365 днів (останніх більше чверті – 27%).
- В процесі отримання віз залишається достатньо дражливим питання надання на вимогу консульських працівників додаткових документів. Різниця у вимогах двох консульств дуже помітна. Греки вимагають додаткові документи вдвічі частіше, є й окремі специфічні «фішки» у вимогах: 75% заявників на візу до Греції мали надавати в консульство реєстрацію за місцем проживання. Серед чеських заявників заявили про надання такого документу лише 10%.
- Разом з тим дані нинішнього року фіксують певний прогрес у кількості додаткових документів для консульств: зниження кількості і частоти вимог додаткових документів відносно 2010 р помітне в обох консульських установах, хоча більший поступ демонструють чехи. Приємна новина – взагалі перестали вимагати виписки з банківських рахунків; ще минулого року це була майже тотальна практика.
- Показники кількості отриманих безоплатних віз серед опитаних нині гірші, ніж у 2010 р. Платили консульський збір та інші платежі для отримання візи 67% опитаних заявників в Грецію (в 2010 р 67% навпаки – не платили). В чеському консульстві оплачували отримання візи також більшість із заявників – 53%.
- Відносно часових затрат наших громадян на отримання віз ситуація стабільна. Як і минулого року абсолютна більшість заявників отримують візи на 7-й день з дня контакту з консульством в чехів та на 8-9-й дні з дня контакту з греками. Оперативніше і лояльніше до заявників щодо розкладу роботи консульства працюють у консульстві Чехії. Затримки на видачу відповіді заявнику після 10 днів з подачі документів, як це передбачено Угодою, одиничні.
- Слід відмітити різний рівень інформаційної відкритості консульств та доступності необхідної заявникам на візу інформації на їх сайтах. Чеське консульство має працюючий наповнений та оновлюваний сайт, де надається і послуга постановки в чергу на подачу документів на візу. Ситуація з грецьким і посольством, і консульством принципово інша. Доступу до інформації немає взагалі, посилання на реконструкцію сайту ще з 2010 року, єдиний спосіб – особистий приїзд, щоб прочитати умови, вимоги в самому консульстві.

ВИСНОВКИ

- Більшість взятих до моніторингу показників дають цьогоріч позитивні зміни (кількість відмов, кількість документів).
- Однак прогрес відносний, в регіоні спостерігається також відступ за окремими критеріями (кількість безоплатних віз).
- Залишаються різкими перепади у проведенні візової політики окремими консульствами, в першу чергу за рівнем лояльності до запитів українських громадян. Дуже проблемним було і є генеральне консульство Греції в Маріуполі, де рівень відмов такий, що дозволяє говорити про дискримінаційну щодо українських громадян політику.
Необхідно продовжити моніторинг візової практики дипломатичних установ країн Шенгену та діалог з євродипломатами. Практика вже засвідчила: громадянський тиск може бути дієвим.

[1] Дослідження проведене Донецьким інститутом соціальних досліджень і політичного аналізу за підтримки дослідницьких організацій 10 областей України, об'єднаних в консорціумі «Європа без бар'єрів». Фінансова підтримка надана Європейською програмою МФ «Відродження». Вибіркова сукупність 3002 респонденти. Помилка вибірки на рівні $\pm 1,8\%$ (при надійності в 95%). Польовий етап опитування проходив в червні 2011 року.

###